

De sluipende tweedeling in het onderwijs

Staatssecretaris Dekker wil basisscholen de mogelijkheid bieden om 15% van hun onderwijstijd in het Engels, Duits of Frans te geven. Hiermee hoopt hij excellente leerlingen een steuntje in de rug te geven. Al met al zeer onverstandig: niet alleen zijn de gevolgen voor leerlingen met een achterstand in de moedertaal onbekend, door de gebrekkige financiering dreigt een tweedeling tussen scholen die dit wel en die dit niet kunnen geven.

MARIJKE LINTHORST

Redacteur S&D

Voor sociaal-democraten is onderwijs altijd het emancipatiemiddel geweest voor achterstandsgroepen. Eén van de elementen hiervan is dat kinderen uit sociaaleconomisch zwakkere milieus zich kunnen optrekken aan kinderen uit sterkere milieus. Met de vraag hoe je hier vorm aan geeft, heeft de sociaal-democratie altijd geworsteld. De maatschappelijke component van het onderwijs kan gemakkelijk botsen met de behoefte van getalenteerde leerlingen om het beste uit zichzelf naar boven te halen. Het is één van de redenen waarom de middenschool van Van Kemenade er, op een enkele uitzondering na, nooit gekomen is.

Ook heden ten dage probeert de PvdA een dam op te werpen tegen vroegtijdige segregatie. Een voorbeeld hiervan is het voorstel van Diederik Samsom om alle kinderen al op hun derde levensjaar naar school te laten gaan. De gedachte hierachter is dat kansarme kinderen zich dan al een jaar eerder (en langer) op kun-

nen trekken aan kansrijkere leeftijdgenootjes. Het is de eeuwige vraag van de sociaal-democratie: hoe stimuleer je kansarme kinderen zonder dat je hun kansrijkere leeftijdgenootjes in hun ontwikkeling remt?

Op dit moment ligt er in de Eerste Kamer een wetsvoorstel dat hetzelfde dilemma in een andere variant laat zien: hoe stimuleer je kansrijke leerlingen zonder dat hun kansarmere leeftijdgenootjes daar de dupe van zijn? Het wetsvoorstel biedt basisscholen de mogelijkheid tot 15% van hun onderwijstijd les te geven in het Frans, Duits of Engels. Hierdoor kunnen scholen ervoor kiezen om vakken als gymnastiek en rekenen in een van deze talen te geven. Dit staat bekend als 'onderdompelingsonderwijs': de leerlingen raken als het ware ondergedompeld in een vreemde taal. Bij Algemene Maatregel van Bestuur kan het percentage in de toekomst oplopen tot maximaal 50% van de lestijd.

Marijke Linthorst *De sluipende tweedeling in het onderwijs*

Staatssecretaris Dekker heeft een aantal redenen om hier toe over te gaan: de wereld wordt steeds internationaler, het is Europees beleid om burgers te stimuleren minimaal twee vreemde talen te beheersen, in de grensstreek vergroot kennis van Frans of Duits de baankansen, en zowel scholen als ouders willen het.

Om te kijken welke effecten invoering van het wetsvoorstel op het verwerven van de tweede taal en op de ontwikkeling van de moedertaal heeft, loopt er momenteel een pilot. In deze pilot is het percentage van de onderwijstijd in vreemde talen overigens 30 tot 50%. Ondanks dat het onderzoek pas in 2019 afgerond is, ziet de staatssecretaris geen enkele reden om te wachten. Uit internationaal onderzoek blijkt volgens hem dat jonge kinderen door het 'onderdompelen' makkelijker een vreemde taal onder de knie krijgen en dat het daarnaast geen negatief effect heeft op het leren van de moedertaal.

Dekker baseert zich hierbij op de 'Voorstudie Pilot Tweektalig Primair Onderwijs' (tpo): een literatuurstudie naar de ervaringen met tweektalig onderwijs in landen als Zweden, de VS, Hongarije, Spanje en Canada.¹ Bij het overnemen van de conclusies van dit onderzoek zijn echter wel wat kanttekeningen te plaatsen. Die betreffen de omstandigheden waaronder onderdompelingsonderwijs in andere landen is ingevoerd, de duiding van de onderzoeksresultaten en de vraag hoe het zit met kinderen met een taalachterstand.

De omstandigheden

In landen waar meertalig onderwijs is ingevoerd, stelt men hoge eisen aan scholen en leerkrachten. Zo keurt de inspectie in Zweden scholen die 'onderdompelingsonderwijs' willen geven. Alleen gemotiveerde, goed voorbereide en enthousiaste scholen komen door deze keuring heen. In de VS zijn er hoge eisen voor leerkrachten en in Canada krijgen leerkrachten een aanvullende training.

Wie de moeite neemt om niet alleen de voorstudie te lezen, maar ook de interviews met de bij het meertalig onderwijs betrokken experts, vindt nog meer reden tot nuancering. De meeste experts benadrukken dat de taalvaardigheid en de didactische kwalificaties van de leerkracht beslissend zijn voor het succes van tweektalig onderwijs.

Dekker bindt aan deze conclusie geen consequenties. Er komen geen criteria voor de te behalen resultaten en er zijn geen eisen voor de taalvaardigheid en (in het geval van 'native speakers') didactische vaardigheden. De staatssecretaris volstaat met de opmerking dat hij scholen goed in staat acht om zelf verantwoordelijkheid te dragen voor de kwaliteit. En het kabinet zal anders dan in de meeste andere landen van het vooronderzoek evenmin extra geld beschikbaar stellen. Als scholen hun leerkrachten willen bijscholen kan dit uit het reguliere scholingsbudget; daarnaast kunnen ze subsidie aanvragen bij de EU.

Duiding

Volgens de staatssecretaris heeft onderdompelingsonderwijs geen negatief effect op de ontwikkeling van de moedertaal. Waar Dekker deze gedachte op baseert is niet helemaal duidelijk. De geïnterviewde experts zijn minder stellig: 'Het effect op de eerste taal is onbekend, omdat een betrouwbare test ontbreekt. Er is een test, die staat ter discussie, maar er is niets beters' (Duitsland); 'nauwelijks onderzoek naar "onderdompeling" en geen gestandaardiseerde tests' (Hongarije); 'geen goede tests beschikbaar' (Canada); en 'geen geschikte instrumenten om de vooruitgang in taal te meten' (Zweden).

Kinderen met een taalachterstand

Ook voor 'anderstaligen' voorziet de staatssecretaris geen problemen. Sommige anders-talige kinderen doen het bij vakken die in de tweede taal worden onderwezen zelfs beter

Marijke Linthorst *De sluipende tweedeling in het onderwijs*

dan 'autochtone' leerlingen. Op zich is dat niet zo vreemd. Instructie voor rekenen in het Engels plaatst van huis uit Nederlandstalige en van huis uit anderstalige kinderen in exact dezelfde positie: ze krijgen les over een onderwerp in een vreemde taal. Waar bij instructie in het Nederlands de anderstalige leerling in een achterstandspositie verkeert, is dat in deze situatie niet het geval.

Maar dat is iets anders dan de vraag of tweetalig onderwijs voor niet-Nederlandstalige leerlingen gevolgen heeft voor hun verwerving van het Nederlands. De staatssecretaris ziet hier geen probleem: 'Er is geen enkele reden om allochtone leerlingen uit te sluiten. Experts uit Canada, Hongarije, de VS en Zweden zijn hierover specifiek bevraagd.'²

Inderdaad blijkt uit de literatuurstudie dat anderstalige leerlingen in Zweden in tweetalige programma's betere resultaten behalen op nationale testen in het Zweeds en Engels dan anderstalige leerlingen in reguliere programma's. De expert uit Zweden betwijfelt echter of dit een gevolg is van het onderdompelingsonderwijs. Er kan sprake zijn van een 'social bias': als gevolg van een sociale selectie gaan dan vooral kinderen van ouders met een academische motivatie naar 'onderdompelingsonderwijs'.

Dezelfde nuancering plaatst de expert uit Canada: 'Onderzocht zou moeten worden of "onderdompelingsleerlingen" academisch sterker zijn dan leerlingen in het reguliere onderwijs. Het zou kunnen dat de leerlingen die "onderdompelingsonderwijs" volgen het beter doen dan leerlingen in het regulier onderwijs omdat ze begaafder zijn.'

De expert Fred Genessee, waar de staatssecretaris expliciet naar verwijst, stelt inderdaad dat er geen enkele reden is om allochtone leerlingen uit te sluiten van tweetalig onderwijs. Er bestaat geen empirisch bewijs, dat leerlingen die moeite met leren hebben een grotere kans hebben te mislukken in onderdompelingsonderwijs. Hij voegt daar echter wel iets aan toe: 'Er is nog geen onderzoek gedaan

naar leerlingen met ernstige taalproblemen, dus dit is een interessant onderwerp voor nader onderzoek.'

De risico's van het onderdompelingsonderwijs zijn niet bekend, akkoord gaan met het wetsvoorstel is daarom prematuur

Er is dus geen gedegen onderzoek naar het effect van tweetalig onderwijs op het verwerven van de 'eerste taal' bij anderstaligen gedaan. Evenmin is er iets bekend over het effect van tweetalig onderwijs op leerlingen met een taalachterstand. Want niet alleen niet-Nederlandstalige kinderen, ook kinderen van laagopgeleide ouders beschikken over een lage woordenschat. Uit onderwijskundig onderzoek³ blijkt dat een Nederlandstalig kind bij de aanvang van de basisschool gemiddeld 3.000 woorden beheerst. Voor niet-Nederlandstalige kinderen ligt dat aantal op 1.000. Tot de leeftijd van acht jaar slaagt de basisschool er in beide groepen kinderen ongeveer evenveel nieuwe woorden bij te brengen: van 3.000 naar 6.000 en van 1.000 naar 4.200.

Dat is een prestatie van formaat, maar is helaas niet afdoende om de kloof te dichten. Tussen hun achtste en twaalfde stijgt de woordenschat van kinderen met een taalachterstand van 4.000 naar 10.000 woorden en die van kinderen zonder van 6.000 naar 17.000 woorden.

Een goede beheersing is niet alleen van belang om het Nederlands onder de knie te krijgen, maar speelt ook een belangrijke rol bij andere vakken. Naarmate het abstractieniveau stijgt, wordt taal belangrijker om andere vakken te doorgronden. Zonder een gedegen

Marijke Linthorst *De sluipende tweedeling in het onderwijs*

onderzoek naar het effect van tweetalig onderwijs op kinderen met een taalachterstand is het daarom buitengewoon onverstandig om dit wetsvoorstel te aanvaarden. Want tegenover de kansen die tweetalig onderwijs mogelijk biedt aan slimme, taalvaardige kinderen staan ook risico's. Die risico's moeten op zijn minst worden benoemd en afgewogen tegen de voordelen.

De risico's van het wetsvoorstel

Eén van de grootste risico's van dit wetsvoorstel is dat de al bestaande kwaliteitsverschillen tussen scholen verder zullen toenemen. Sommige scholen zijn in staat om taalkundig en didactisch goed geschoolde leerkrachten aan te trekken, andere zien geen andere keus dan om de eigen leerkrachten de lessen in de vreemde taal te laten geven. En tenslotte zijn er scholen die helemaal gaan afzien van tweetalig onderwijs.

De manier waarop tweetalig onderwijs in de praktijk vorm krijgt, zal ongetwijfeld leiden tot (grote) niveauverschillen. Uit onderzoek blijkt dat dit nu al het geval is met het verplichte Engelse taalonderwijs in groep 7 en 8.

Ernstiger is dat er nauwelijks lijkt te zijn nagedacht over de vraag wat er moet gebeuren met leerlingen die tweetalig onderwijs niet aan kunnen. In de landen van de voorstudie zijn scholen verplicht om, naast het onderdompelingsonderwijs, ook een regulier programma aan te bieden. In Nederland is deze eis er niet. Voor leerlingen, die niet mee kunnen komen in tweetalig onderwijs, komt de staatssecretaris niet verder dan de uitspraak dat van de school 'verwacht (mag) worden dat deze, wanneer nodig, extra ondersteuning biedt aan leerlingen die moeite hebben met een tweetalig programma.'

De kans is groot dat de betreffende scholen dat niet zullen doen, maar deze leerlingen onder het motto 'school Y is geschikter voor uw kind' zullen doorverwijzen naar scholen

met een regulier programma. Daarmee zet het kabinet de deur wagenwijd open voor een verdere tweedeling in het basisonderwijs: 'uitdagende' scholen voor kinderen van hoogopgeleide ouders en minder gewilde scholen voor leerlingen uit de sociaal zwakkere milieus.

Die ontwikkeling is nu al gaande en zal versterkt worden met deze wet. Daarbij speelt ook de vrijwillige ouderbijdrage een rol. Om het lesgeven in een vreemde taal te financieren kunnen scholen deze bijdrage gebruiken en zelfs verhogen, zolang ze het maar vermelden in de schoolgids en het vrijwillige karakter helder communiceren. Een ouderbijdrage van € 600 per jaar is voor hoogopgeleide, goed verdienende ouders geen probleem, maar een onneembare horde voor de minder bedeelde ouders. De sociale druk op de 'vrijwillige' ouderbijdrage is vermoedelijk zo groot, dat veel ouders de weg van de minste weerstand kiezen en hun kind aanmelden bij een minder 'uitdagende' school.

Gemeenschappelijk curriculum op de tocht

De vraag is natuurlijk of dat erg is. Misschien niet voor cognitief minder sterke kinderen, maar wel voor slimme kinderen die van huis uit wat minder bagage hebben meegekregen. Grotere verschillen tussen basisscholen gaan namelijk onvermijdelijk leiden tot verschillende 'instroomniveaus' in het voortgezet onderwijs. Het is niet realistisch om te verwachten dat leerlingen die het Engels redelijk beheersen in het voortgezet onderwijs op niveau 0 beginnen.

Verschillen in uitstroomniveaus vormen, ook nu al en ook bij andere vakken, een knelpunt bij de aansluiting van het primair op het voortgezet onderwijs. Invoering van het tweetalig onderwijs houdt waarschijnlijk in dat middelbare scholen vakken op verschillende niveaus gaan aanbieden. Wellicht vindt die differentiatie plaats binnen een school, maar veel waarschijnlijker is dat sommige scholen

Marijke Linthorst *De sluipende tweedeling in het onderwijs*

toelatingseisen gaan stellen. En dat betekent dat kinderen die met een achterstand in het basisonderwijs gestart zijn, ook in het voortgezet onderwijs minder mogelijkheden hebben: ze hebben voor een 'excellente school' immers niet de benodigde basis.

Differentiatie is op zichzelf geen probleem. Aangezien iedere leerling anders is en scholen het beste uit hun leerlingen moeten halen is er per definitie differentiatie. Ook het stellen van toelatingseisen is niet nieuw: er gelden al bepaalde cito-scores voor toelating tot vmo, havo en vwo. Het probleem is dat met dit wetsvoorstel het risico bestaat dat het gemeenschappelijk curriculum wordt losgelaten.

Nu is wettelijk vastgelegd wat een leerling aan het einde van de basisschool moet kunnen en kennen. Binnen dit curriculum staan basisscholen voor de lastige taak om ieder kind maatwerk te bieden: leerlingen die wat meer moeite hebben met de stof ontvangen extra ondersteuning, en leerlingen, die door de stof heen racen krijgen verdiepingsstof. Het ene kind heeft aan het einde van de basisschool dus meer kennis en inzicht dan het andere. De beheersing van het gemeenschappelijke curriculum vormt echter de basis voor verdere selectie, niet wat een leerling daarnaast aan extra's heeft verworven.

Als middelbare scholen hier wel rekening mee mogen houden (en daar ziet het naar uit: de staatssecretaris vindt een 'doorlopende leerlijn' belangrijk) dan zou het zomaar kunnen dat het selectiemoment van het einde naar het begin van de basisschool wordt verplaatst. De basisscholen met kwalitatief goed tweetalig onderwijs leveren dan de leerlingen voor de gewilde middelbare scholen en kinderen, die op de scholen zonder tweetalig onderwijs zitten, vallen buiten de boot, aangezien het gemeenschappelijk curriculum niet langer het ijkpunt is voor verdere selectie.

Daarmee tast het kabinet het fundament van het primair onderwijs aan. De taak van het basisonderwijs is niet langer dat scholen alle kinderen zo goed mogelijk opleiden voor

het voortgezet onderwijs, maar dat sommige basisscholen de 'hoogvliegers' tot norm verheffen. Dat is geen differentiatie meer, maar segregatie. Differentiatie is gewenst en onvermijdelijk, maar laten we de gemeenschappelijke basisschool overeind houden. De periode na de basisschool biedt meer dan voldoende ruimte voor differentiatie.

Bovendien gaan kinderen niet alleen om het cognitieve leren naar de basisschool. Het is eerst en vooral een gemeenschap, waar kinderen zich emotioneel ontwikkelen en leren om rekening met elkaar te houden. Een diverse schoolbevolking biedt leerlingen in dit opzicht meer mogelijkheden dan een homogene groep. Een kabinet dat wil dat burgers zich meer om elkaar bekommeren, zou ook dit aspect moeten meewegen.

De positie van de PvdA

De collectieve voorzieningen in onze samenleving staan in toenemende mate onder druk: de ter beschikking gestelde middelen zijn niet toereikend om een afdoende (kwalitatief) aanbod tegenover de (kwalitatieve) vraag te stellen. Eén van de voorgestelde oplossingen is om aan kwaliteit een prijskaartje te hangen. Mensen die zich dit kunnen permitteren kopen dan kwaliteit. In het hoger onderwijs gebeurt dit al bij de University Colleges.

De rechtvaardiging van voorstanders is dat dit een win-win situatie oplevert. Mensen met voldoende geld ontlasten de collectieve sector, zodat daar meer te verdelen is over de mensen die niet over voldoende middelen beschikken. Deze redenering is sociaal-democraten onwaardig. Excellent onderwijs moet ter beschikking staan van excellente studenten, niet van degenen die zich dat financieel kunnen veroorloven.

Dat de Tweede Kamerfractie van de PvdA geruisloos Dekker volgt, past in een patroon. Na het rapport van de commissie-Dijsselbloem is de PvdA een tijdje stil geweest op onderwijs-terrein. Dat was ook wel voorstelbaar: veel

Marijke Linthorst *De sluipende tweedeling in het onderwijs*

sociaal-democratische ideeën zoals het vmbo, het studiehuis en de basisvorming bleken geen, of zelfs een negatief effect te hebben. Maar met dit zwijgen hebben we het thema onderwijs overgelaten aan met name D66 en de VVD.

Onder invloed van het liberale denken zijn we onderwijsinstellingen (eerst universiteit en hbo, vervolgens voortgezet onderwijs en mbo en tenslotte het primair onderwijs) bovendien gaan beschouwen als ondernemingen. Ondernemingen die met elkaar concurreren en zo tot de beste prestaties komen.

Zo pakt het in de praktijk echter niet uit. Individuele scholen kunnen er baat bij hebben dat zij beter 'scoren' dan andere scholen in hun omgeving. Maar maatschappelijk gezien is het belangrijk dat het niveau van alle scholen op orde is. Dat vraagt niet om concurrentie, maar om collegiale consultatie en samenwerking. Om dat te bewerkstelligen moeten sociaal-democraten zich weer intensief met het onderwijs gaan bemoeien en tot een eigen prioriteitsstelling komen.

In het verleden zijn sociaal-democratische initiatieven vooral gericht geweest op het principe van een gelijk aanbod, zoals de basisvorming. Dat heeft niet gewerkt en zal het ook nooit doen. De naweeën van deze benadering waren overigens bij de behandeling van het wetsvoorstel tweetalig onderwijs zichtbaar. Degenen met bedenkingen werden onmiddellijk geplaatst in het kamp der 'afgunstigen': mensen die het niet kunnen verkroppen dat sommige mensen méér kunnen en die mogelijkheden ook benutten.

Dat is je reinste flauwekul. Ik ben mij er persoonlijk zeer van bewust dat mijn eigen kinderen meer kansen hebben gekregen dan sommige van hun leeftijdsgenootjes en ik heb me daar geen moment schuldig over gevoeld. Het zou ook bizar zijn als ouders hun kinderen niet zouden voorlezen of meenemen naar een museum, omdat dit voor andere kinderen niet is weggelegd. We moeten erkennen dat wij het verschil in uitgangspositie en omge-

ving tussen kinderen niet kunnen wegnemen. Dat moeten we ook niet willen proberen. Maar het is wel de vraag of sociaal-democraten geen stelling moeten nemen tegen ontwikkelingen die de verschillen in mogelijkheden ook in het publieke domein nog verder vergroten.

Naar een nieuwe prioriteitsstelling

Het valt niet te ontkennen dat er binnen het onderwijs nog steeds sprake is van kwaliteitsverschillen. Kinderen, die met een taalachterstand de basisschool binnenkomen, kennen aan het eind van de rit 7000 minder woorden. Dat heeft zijn weerslag op het voortgezet onderwijs. In *de Volkskrant* van 9 juli deed school-directeur Eric van 't Zelfde verslag hoe de scholengemeenschap Hugo de Groot er in slaagt kansarme kinderen hun diploma te laten halen en daarmee perspectief te bieden: de docenten werken vele uren onbetaald extra.⁴

Om dit soort misstanden zouden we ons druk moeten maken. Niet door ieder kind eenzelfde aanbod te doen, maar door het creëren van een gelijk speelveld. Het is onmogelijk om de verschillen in uitgangspositie en omgeving weg te nemen, maar we kunnen en moeten leerlingen wel de benodigde bagage in het pu-

We hebben het onderwijs teveel aan de VVD en D66 overgelaten, daardoor dreigt er nu tweedeling

blieke domein meegeven die ze niet van huis hebben meegekregen.

Dit impliceert dat basisscholen met veel leerlingen met (taal)achterstanden extra ondersteuning krijgen: niet alleen voor de verwerving van het Nederlands, maar ook voor een gevarieerder programma, waardoor

Marijke Linthorst *De sluipende tweedeling in het onderwijs*

leerlingen kennis maken met een kennisrijke omgeving. Als een school met veel kansarme leerlingen mogelijkheden krijgt om een breder aanbod te doen is zo'n school ook aantrekkelijk voor hoogopgeleide ouders en hun kinderen. Zo'n positieve prikkel tegen segregatie is volgens mij ook effectiever dan het beperken van de vrije schoolkeuze.

Het huidige beleid staat hier haaks op. De afgelopen jaren zijn er miljoenen bezuinigd op het achterstandenbeleid. In april van dit jaar kondigde de staatssecretaris aan dat de vier grote steden nogmaals € 20 mln minder krijgen. Ditmaal gaat het niet om een echte bezuiniging. Dekker hevelt het geld over naar kleinere steden om daar de achterstanden weg

te werken. Zij hebben het ongetwijfeld nodig, maar dat geld weghalen van groepen die ook op achterstand staan is wel heel hardvochtig en bovendien onverstandig. Het geld zou uit de Rijksbegroting of op zijn minst uit de onderwijsbegroting als geheel moeten komen.

Jaren geleden bestond er een 'gewicht-regeling' in het onderwijs. Het bedrag dat scholen voor hun leerlingen kregen was afhankelijk van de achterstand van hun leerlingen. Die regeling is nagenoeg afgeschaft. Nu de verschillen tussen scholen weer toenemen is het wellicht tijd een soortgelijke regeling opnieuw in te voeren. Dan krijgen scholen de middelen om daadwerkelijk 'maatwerk' te leveren.

Noten

1 Gronings Instituut voor Onderzoek van het Onderwijs (2014), *Voorstudie Pilot Tweetaalig Primair Onderwijs*.

2 Zie zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/34031/kst-34031-C?resultIndex=3&sorttype=1&sortorder=4

3 Bonset, H. & Hoogeveen, M. (2010), *Woordenschatontwikke-*

ling in het basisonderwijs, Nationaal Expertisecentrum.

4 Zie www.volkskrant.nl/binnenland/-het-onderwijs-draait-op-goodwill~a4097329/